

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

RES MYCENAEA. *Akten des VII. Internationalen Mykenologischen Colloquiums in Nürnberg vom 6.—10. April 1981*, herausgegeben von Alfred HEUBECK und Günter NEUMANN, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1983, pp. 439, 8°.

1. Како што се гледа и од насловот, книгата ги содржи материјалите од VII меѓународен микенолошки колоквиум, одржан во Nürnberg и Würzburg од 6—10 април 1981 г. Рефератите, поднесени на Колоквиумот (28 на број), овде објавени во проширен обем и со дискусијата по нив, претставуваат основна содржина на зборникот. Од техничка страна книгата е многу добро уредена. Заслугата за тоа им припаѓа на германските колеги А. Heubeck и G. Neumann, организатори на Колоквиумот и редактори на оваа публикација.

Институцијата „Меѓународен микенолошки колоквиум“, установена од M. Lejeune и P. Chantraine во 1956 г., редовно се одржува под раководството на С.І.Р.Е.М. (Постојаната меѓународна комисија за микенолошки студии) при F.I.E.C. (Светската федерација на друштвата за класични студии), во интервали од околу 4 години. Тоа е меѓународна соработка за унапредување на најмладата дисциплина во класичните студии — микенологијата, која расветлува еден доскоро темен период од втората половина на II милениј пред н.е, што со право се сметаше за предисториски. Главниот предмет на овие колоквиуми се натписите со линеарното В писмо, нивниот јазик и интерпретација, преку која се открива микенскиот свет. За да се следи подобро историскиот развој на писмото, јазикот и општеството на Егејскиот басен од втората половина на II милениј пред н.е., на овие колоквиуми се изнесуваат и реферати посветени на текстовите со линеарното А (минојско) и хиероглифското писмо од Крит, како и оние со кипро-минојското писмо и со кипарскиот силабар којшто се употребувал сè до II в. пред н.е.

Во серијата зборници со реферати од овие колоквиуми, почнувајќи со *Études Mycéniennes* (Gif-sur-Ivette, 1956), *Atti del 2° Coll.* (Pavia 1958), *Mycenaean Studies* (Wingspread 1961) *Proceedings of the Cambridge Coll.* (1965), *Acta Mycenaea* (Salamanca 1970), *Actes du 6° coll.* (Chaumont 1975), *Res Mycenaea* е последен. Новина во оваа публикација, одн. на Колоквиумот во Nürnberg, е фактот што покрај англискиот и францускиот е воведен како официјален јазик и германскиот.

Според досегашната практика прилозите обично се објавуваа, како и што биле реферирани на колоквиумите, во групи според предметот што доминира во нив: епиграфија, фонологија, морфологија, зборообразување, интерпретација на текстови и т.н. Со оглед на тоа што повеќето од овие предмети се тесно поврзани и, речиси, нема прилог во кој тие да не се преплетени, издавачите на *Res Mycenaea* ги подредиле статиите според азбучниот ред на авторите. Навистина, невозможна е интерпретација на микенски текст без солидна филолошка студија која вклучува фонолошка, морфолошка и синтаксичка анализа. Исто така, не можат да се извлекуваат заклучоци за јазикот и дијалектот ако не се знае содржината на натписот, или барем на фразата.

Не е лесно да се прикаже во подробности сета богата содржина на прилозите од *R. M.*, чии автори се највидните експерти од оваа област. Ке се задоволиме со цитирање на насловите и укажување со по неколку реченици од нивниот основен проблем и постигнатите резултати. Само од насловот невозможно е да се стекне полна претстава за содржината на статијата. На пр.

рефератот на А. Leukart Götter, *Feste und Gefässe*, на прв поглед изгледа дека е исцело од областа на религијата. Всушност тоа е типична лингвистичка студија од доменот на зборобразувањето; се расправа за микенските суфикси *-euis* и *-ewios* и за нивната судбина во помикенско време. Така, има основание што издавачите на *R. M.* се одлучиле да ги подредат статиите според азбучниот ред на авторите. Но во приказов сепак ќе ги групираме нив според предметот на којшто, главно, се однесуваат.

2. Бројна состојба, ревизија и изданија на натписите:

А. Bartoněk, *The Linear B Series and Their Quantitative Evaluation*. Дава статистички преглед на натписите со линеарно В писмо, чиј број постојано се менува не толку поради откривање на нови плочки, а поради спојување на порано најдени фрагменти. Бартонек си поставил за цел да го установи вкупниот број не само на натписите според архивите од каде потекнуваат, а и според класификациите по серии. При тоа открива значителни разлики во учестанооста на различните категории текстови од поодделни места што претставува одраз на нивниот економски живот непосредно пред пропаста на дворците.

Е. L. Bennett, *Pylian Landholding Jots and Tittles*. Ова е минуциозна методолошко-епиграфска студија на пилската Е-серија за земјопоседничките односи. Со паралелите меѓу плочките од Ео/Еп и Еб/Ер серијата и нивната анализа тој ја реконструира техниката на пишување и препишување на текстовите, го реставрира изгубениот текст од поедини фрагменти при што внесува околу стотина емендации (реставрации, различни дополнувања, замени и други корекции) во читањето на РТТ. Интересни податоци излегуваат на видело и од ревизијата на палимпсестите, зашто под вторично напишаниот текст се чита и избришаниот под него. Во овој зборник само делумно се објавени резултатите од овие анализи. Целосно тие ќе бидат вклучени во претстојното издание — Корпусот на пилските плочки, што ќе биде снабдено со фотографии и транскрипции на секоја плочка, како и со *apparatus criticus*.

А. Sacconi, *Les instruments de travail: Editions, index, lexiques, grammaires, bibliographie*. Истажнува дека изданијата на плочките од Теба и Микена, како и натписите на вази, веќе се готови и, според проектот, содржат фотографии, цртежи и транскрипции со коментар и индекси. Се подготвува вакво издание на кноските и пилските плочки. Се налага преиздавање и на *Index*-от од Olivier—Godart—Seydell—Sourvinou, дополнет со новооткриениот материјал од Теба и Тиринс.

3. Пет статии се однесуваат на дијалектот и граматиката на микенските натписи:

Ј. Chadwick, *Traditional Spelling or Two Dialects?* Ги иследува варијантите при пишувањето на еден ист збор со цел да установи дали се тоа само графички разлики (Heubeck, Lejeune) или одраз на два дијалекта (Risch). Ч. наоѓа неоспорни графички варијанти, писарски грешки (како на пр. *wa-no-so-i*, наместо *wa-na-so-i*), но и очигледно дијалектни разлики (*pe-mol-ma* од **spermy*, *to-pe-za* од **tj-ped-ya*, наспроти *tu-ka-ta-si thugatarsi* од *tj-si*). Од вакви примери тој открива два дијалекти: еден одразува стандарден јазик на дворецот, којшто се употребува почесто, а другиот „супстандарден“, говорен, од кој се јавуваат спорадични примери.

А. Morpurgo-Davies, *Mycenaean and Greek Prepositions o-pi, e-pi, etc.* По една детална анализа на примерите со *e-pi/o-pi* во споредба со анатолиските јазици установува дека се тоа две форми од ист и.-е. корен со првобитно значење „по“ или „зад“, наспроти други микенолози (L. Deroy, M. Gèrard) кои се обидуваат да ги разделат овие форми.

О. Panagl, *Zum Synkretismus von Dativ und Lokativ der konsonantischen -s-Stämme im Mykenischen*. Ја испитува падежната наставка за дат. синг. од *-s*- основите во микенскиот и врз основа на споредби со ведскиот установува дека во Кнос постарата наставка на *-e (-ei)* доминира над онаа на *-i*, која е почеста во Микена, при сè што синкретизмот со локативот бил веќе започнат во предмикенско време.

E. Risch, *Probleme bei der Schreibung von Hiат und Kompositionsfuge im Mykenischen*. Иследува голем број примери на различна графика, колебање и недоследност по однос на фонолошката и етимолошката реалност. Има случаи кои можат да бидат резултат на писарски грешки; писарите не се раководеле секогаш од фонолошката основа. Главна тема му е хијатот во сложенки, но доста внимание му посветува и на прашањето како се предаваат консонантските групи во крајот на зборозите, објаснува дека графицијата на инф. *a₂-ri-e* е добиена со хиџајреза од **arijehen*; *i-je-re-u* е помлада форма од **ihereus*, сп. ст. инд. **isira* 'силен', келтскиот хидроним *Isara* и др.

C. J. Ruijgh, *Observations sur les neutres en -s/ħ-*. Ова е морфолошко-фонолошка студија во која се разгледува историскиот развој на *-s-* основите од II до I милениј пр. н.е.: именки и придавки на *-os*, при што констатира висока фреквентност на *-os* наспроти форми на *-ma/mo* во микенскиот; употреба на *-os* со дублети на *-a* од грчко и предгрчко потекло; *и.-е.* и предгрчки форми на *-as* од ср. род. Најпосле заклучува дека пред крај на микенската епоха имало четири дијалектни групи во Грција: прото-ахајски (микенски), прото-јонски, прото-ајолски и прото-дорски, што покажува дека дорската инвазија во крајот на II милениј пред н.е. била историски факт.

Кон овие статии можат да се приопштат четири од областа на ономастиката:

F. Gschnitzer, *Zur geschichtlichen Entwicklung des Systems der griechischen Ethnika*. По еден сумарен преглед на формансите со кои се образуваат етници и ктегиди во класичногрчкиот, го разгледува образувањето на микенските етници и нивната употреба. Устанозува дека овде се наоѓаат сите видови познати и од класично време со примарните суфикси *-io-*, *-eus*, *-tas*; се среќаваат и некои од секундарните, на пр. *Ko-no-si-jo*, *A-pa-ta-wa-jo*, но не и на *-iātās*, или *-ieus*.

P. Hr. Pievski, *Some Structural Peculiarities of Mycenaean Personal Names*. Наоѓа дека микенските-грчки лични имиња од Крит и сувоземна Грција се образувани, главно, според исти ономастички обрасци и претставуваат единство. Во споредба со класичногрчките, сосема природно, микенските лични имиња покажуваат поголема архаичност. Повеќе сличности имаат со херојските и митските имиња, кои служат како алка меѓу микенските и класичногрчките. Некои микенски имиња имаат адекватни паралели кај Хомер, а во класичногрчкиот не се среќаваат. Вака проследени грчките лични имиња низ еден период од околу 1000 години, откриваат природен и постепен развој на грчкиот антропонимски систем.

G. Neumann, *Zur Deutung einiger mykenischer Personennamen*. Идентифицира микенски грчки лични имиња со *-a-ma-ro-* (*āmar-os*, *ēmaros*), кои имаат паралели на Кипар и Памфилија (каде што од 14 в. пред н.е. имало микенски колонии), потоа, сложени имиња со *Arēs* (*A-re-su-ti-jo*), кратки форми од типот на *Telēs* (*-te-pe Terpēs*, *a-ka-do Akadēs*) и образувања со суфиксот *-eus* (*ta-ta-ke-u* и др.) и *-uñ* (*a-ku-tu-ru-wo* и др.).

M. Ruidérez, *The mycenaean Name of Dionysos*. Ги разгледува дијалектните форми на теозимот и посебно се задржува на *Dienusos* од Самос и Аморгос, *Zonusus* (Лезбос). Интерпретацијата е ограничена главно на првиот составен елемент од името, додека вториот *-nusos* и понатаму останува нејасен.

4. Преку филолошка и компаративно историска интерпретација на написите во девет статии се реконструира политичко-административната, воената и економската состојба на микенското општество, трговијата, религијата и др.

L. Vaumbach, *An Examination of the Evidence for the State of Emergency at Pylos c. 1200 B. C. from the Linear B Tablets*. Со податоци речиси од сите серии, а особено од *o-ka*-плочките, ја поткрепува тезата дека пилското кралевство се наоѓало во критична положба кон крајот на Подоцнежниот хе-

ладски период ПШВ и ги разгледува проблемите околу распоредот, составот и снабдувањето на стражите по морскиот брег од каде што се очекувала опасноста.

Проблематиката околу *o-ka* плочките повторно ја третира и Н. Mühlstein, *Nochmals zu den o-ka-Tafeln von Pylos*, каде што дава подробна филолошка анализа на клучните термини од овие текстови, врши корекција во читањето на некој зборови во РТТ од Bennett —Olivier, како и во интерпретацијата што ја има дадено сам во 1956 г.

S. Deger-Jalkotzy, *Zum Charakter und zur Herausbildung der mykenischen Sozialstruktur*. Преку споредби со други општества на синхронен и дијахронен план, се обидува да ја открие суштината и потеклото на микенската социјална структура. Системот што ги обврзувал земјоделците и сточарите кон двореците во Пил и Кнос според неа произлегуваат од религиозните обврски и санкции и потекнуваат од подалечниот исток.

L. Godart, *La politique extérieure de la Crète minoenne et mycénienne*. Врз основа на писмени и археолошки докази се обидува да ги открие политичките и трговските врски на Крит со Азија и Египет во II милениј пред н. е. Од најдените материјали при археолошките раскопки: филдиш во необработен вид, lapis lazuli и разни метали кои се донесени на Крит од други места, се обидува да направи периодизација на трговските активности во Медитеранот. По пропаста на кноскиот дворец (с. 1370) оваа трговија престанала и била заменета со ограничена робна размена, особено со вази.

S. Hiller, *Fruchtbaumkulturen auf Kreta und in Pylos*. Го иследува овоштарството на Крит и во Мезенија во рамките на микенското стопанство и се запира, речиси, на сите поважни термини во врска со оваа активност. Се колеба при идентификацијата на *ka-po* од KN F 841.5 каде што се набројуваат насади од смокви и маслини, но сепак го прифаќа мислењето на Docs дека е тоа *karpos*, иако тука многу подобро би одговарало *kāpos*, *kēpos* 'градина', аналогно на *ko-to-na ktoina* kaj житариците.

J. T. Killen, *On the Mycenae Ge Tablets*. Неговата солидна анализа на Ge плочките од Микена ги потврди заклучоците до кои имаа дојдено и други микенолози порано, а имено дека овие плочки образуваат еден документ што започнува со 605 и претставува разрез на данок во природа (зачини) од местото *A-ke-re-u*. Плочките 603 и 605 ги регистрираат количините што ги дале наброените лица, а 604 и 602 — долгови (*o-pe-ro*) од истите лица. Меѓутоа, граматичката определба дека личните имиња од 604 и 602 покрај зборот *o-pe-ro* биле во датив, внесува амфиболичност. Дативот тука може да биде како *commodi*, така и *incommodi* и да означува долг од нив и долг во нивна полза. Всушност, падежниот однос е тука аблативски, искажан со инструментал.

Веќе одбележивме погоре дека статијата на A. Leukart е лингвистичка студија за суфиксите *-sus* и *-ēwios* во називи на божества, празници и посатка. Но истовремено таа може да се класира и меѓу прдлозите што го реставрираат микенското општество, зашто дава и опис како биле украсувани садовите, а оттаму произлегуваат податоци и за занаетството, како и за религијата.

J. L. Melena, *Further Thoughts on Mycenaean o-pa*. Ги анализира натписите каде што се среќава терминот *o-pa* и преку споредби со соодветни текстови од Месопотамија наоѓа дека предложената идентификација (M. Lejeune, C. J. Ruijgh) на овој збор со *hopā* 'работилница' не одговара. И тој смета дека зборот е изведен од основата на глаголот *hepō*, но со друго значење, за кое наоѓа поткрепа кај Хомер (Ил. 6, 32s. +), а имено 'работа за друг', еден вид кулук. Тоа го појаснува и со асирскиот термин *iškari*, кој означува работа на еден занаетчија со материјал добиен од дворецот и по завршувањето враќен како готов производ (текстил, колца и др.) пак на дворецот. Вакво значење на *o-pa* одговара и во текстовы што регистрираат земјопоседнички и сточарски односи.

L. R. Palmer, *Mycenaean Religion. Methodological Choices*. Сугерира да се интерпретираат натписите со линеарно В писмо од аспект на состојбата во која се наоѓал микенскиот свет. Меѓутоа, неговата позната реконструкција

на микенската религија, следователно и интерпретацијата на натписите според неа, не е прифатена од други те микенолози, така што се гледа од реакцијата во дискусијата, објавена по оваа статија.

Y. Duhoux, *Les syllabogrammes 34 et 35 du linéaire B* ги интерпретира натписите што ги содржат слоговите знаци 34 и 35, кои се всушност варијанти на еден ист знак и наоѓа дека неговата фонетска вредност е ru_2 (*lu*), како што предложија уште порано M. Lang, L. R. Palmer, а во последно време и C. J. Ruijgh. Но примерите со овој знак се малубројни и не може со сигурност да се потврди оваа фонетска вредност.

5. Четири статии се посветени на линеарното A писмо:

W. C. Brice, *The Libation Tables inscribed in Linear A*. Ги иследува групите на слогови знаци од натписи на жртвени садови. Од анализата на нивната структура, употребата на суфикси, префикси и инфикси, тој заклучува дека натписите одразуваат еден аглутинативен јазик од семитско потекло.

V. Georgiev, *L'état actuel des études des inscriptions minoennes. La langue*. Ја излага тезата, позната и од поранешни негови студии, дека минојскиот, пишуван со линеарно A писмо, е еден лувиски дијалект — термилски — и минојските натписи според него можат делумно да се интерпретираат и преведуваат. Навистина, лувискиот не ни е доволно познат, но термилско-лукискиот, следователно и термилско-критскиот се сродни со хетитскиот, со чја помош V. G. се обидува да ги објаснува минојските натписи.

A. Heubeck, *Überlegungen zur Sprache von Linear A*, приоѓа кон овие текстови многу претпазливо. Прво врши споредба на графичките системи од линеарот B и A и констатира дека некои знаци од линеарното B писмо (*nw*, *dw*, *tw*) не се среќаваат во линеарното A, што дава основание да се изведуваат заклучоци за природата на јазикот, потоа поставува принципи за дешифрирање на јазикот од линеарното A писмо.

J.-P. Olivier, *Les trois épinges avec inscription en linéaire A*. Реферира за еден нов натпис со линеарно A писмо врз една златна фибула за коса и накратко го анализира натписот којшто се состои од 18 знаци во пет слогови групи, пред неговото полно објавување во В.С.Н. cv, 1981

6. Две статии се однесуваат на кипарското писмо:

H.-G. Bucholz, *Schriftzeugnisse aus Tamassos in Zypern*. Ги разгледува билингвалните епиграфски споменици од Тамасос и дава преглед на археолошките наоди, врз основа на што ја реконструира општествената и економската положба на градот од аџајскиот до римскиот период.

O. Masson, *Nouvelles données dialectales fournies par l'épigraphie chypriote syllabique*. Ги анализира новите натписи со кипарскиот силабар најдени во последните пет години на Кипар и на о-вот Паф. Интересна е формата *to-ko-so-wo-ko toxoworgos*, која се среќава и во линеарното B писмо.

7. Богатата содржина, која може лесно да се користи со помошта на подробните индекси, ѝ придава на книгата голема вредност. Ова е засега последен збор по дадените проблеми од областа на микенологијата. Навистина, не би требало да остане класична библиотека без оваа драгоцена книга.

На крајот, посебно може да се одбележи решението на С.И.Р.Е.М. (стр. 13 од *R.M.*), донесено на Колоквиумот во Nürnberg, дека следниот (VIII по ред) меѓународен микенолошки колоквиум ќе се одржи во Охрид во 1985 година.

П. Хр. Илиевски,

Филозофски факултет, Скопје.

29. ноем. 1983.